Nov 68

WATAPANA

LITERAIR TIJDSCHRIFT VAN DE NEDERLANDSE ANTILLEN

WATAPANA

verschijnt driemaal per jaar

REDAKTIE

H. HABIBE, MEVR. G. PESTANA, O. KWAS, A. DAAL

SEKRETARIAAT

H. HABIBE

MALVERT 67 - 55

NIJMEGEN, NEDERLAND

ABONNEMENT

per jaargang f. 7,-- (Ned.)

Voor de Antillen N.A. f. 5,--

Girorekening 1634245

Men kan zich uitsluitend abonneren voor de gehele jaargang

WATAPANA

LITERAIR TIJDSCHRIFT VAN DE NEDERLANDSE ANTILLEN
Jaargang I Nr. 2 November 1968

MEDEDELING

Direct na het verschijnen van het eerste nummer van "Watapana" (juli '68), hebben wij de medewerking toegezegd gekregen van Sticusa, waarvoor wij onze oprechte dank willen betuigen.
Van verschillende instanties, zowel in Nederland als in de Antillen, hebben wij gelukwensen mogen ontvangen met het oprichten van dit blad. Verder is van een groep mensen reeds hun jaarlijkse contributie binnengekomen.
De stimulerende uitwerking van dit alles is niet uitgebleven:
wij kunnen voorlopig blijven draaien.....
Met Uw aller medewerking zullen wij proberen dit blad zo lang mogelijk in leven te houden. Niet alleen Uw jaarlijkse contributie is daarvoor een vereiste, maar ook eventuele copij.
Wat dit laatste betreft, denken wij voornamelijk aan die groep jongeren in de Antillen, die zich de laatste tijd zo actief bezighoudt met het zoeken naar de eigen identiteit.
Uw copij (bv. gedichten, lit. essays en kritieken, artikelen over de Antilliaanse schilderkunst en muziek) hoeft niet in het Nederlands, doch kan ook in het Spaans of Papiamento gesteld worden. Vergeet niet dat "Watapana" een Antilliaans tijdschrift is!!
Tenslotte willen wij U mededelen, dat wij van de linguïstische verhandeling "Orígenes y evolución del Papiamentu", waarvan de eerste aflevering in dit nummer is opgenomen, een korte samenvatting in het Nederlands hopen te geven in een volgend nummer.

Redactie

MALESA

Un herida
ta grawatá
den entraña di tera
i vruminga
ta maltratá
tur su kara di lepra:
watapana
ta pidi pan
den un mondi na jaga
i warawara
ta pipitá
den un shelo di plata.

Henry Habibe

LANTA PARA, WATAPANA!

Lanta para, watapana!
Baha barank'i nostalgia
fo'i bo lomba,
doblá te na tera.
Lanta bo kurpa na laria,
manera kadushi di sabana,
hankrá den trankera.

Lanta para, watapana!
Pinta un indján den bo kara
i klaba bo fléchanan
den e shelo di plata.
Ranka vigor fo'i bo brasa
i graba viktoria den
bo palo bi bandera.

Henry Habibe

SI NOS ALMA SKUCHA

Si nos alma skucha...
kwántu kos l'é n'komprendé;
kwántu pensamentu tristu,
sin speransa i sin lus,
lo no para bira
fwente di legría, lus i fe
ku ta konsolá i duna bida.

Den nos móndinan privá
di bèrdè, lo nos mira
man di Dios i su poder
ora awa kai i solo para
pinta anglo riba kweru
di nos tera maltratá...

Kón manera un artista,
lagadishi ku su rabu
kje bin' toka un serenada
riba wiri di un blachi
ku a seka bòw 'i un palu;
òf zonido den djanochi
di mil kriki ku ta parse
stèm di Dios den skuridat,
pa nos sâ ku, asta, ej
tin bejesa, si nos skucha:
den kantika'i jonkumán
di nos bjentu 'i ost baldadi,
ku ta hunga kuri-kwé
ku su mes den un mondi 'i datu
o den palu di maíshi
ora nochi ta baj sera,
o maínta ora un tòw di para
para blèr na kant'i dam
unda nan ta jega bon temprán
pa bin bebe, baña i bati
bleki, promé solo bolbe sali.

I ora núbjanan aja 'riba
blanku-blanku, sin purá,
krusa un shelu blòw i kla,
tá manera man di Dios
ku ta skirbi su grandesa
déntr di nos kurasón,
si nos alma sâ di skucha...

Luis H. Daal

Luis Daal in poëtisch perspectief

In 1963 maakt Luis Daal, voor zover ik weet de eerste en tot nu toe de enige mysticus onder de Antilliaanse dichters, zijn debuut als dichter; hij doet dit met een gedichtenbundel, waaraan hij de titel "Kosecha di Maloa" geeft. "Maloa" is een soort maïs, dat snel wast en dus vroeg geoogst wordt en dat als voer gebruikt wordt voor de dieren. Wij zouden dus deze titel vrij kunnen vertalen met "Vroege maïsoogst".
Deze bundel omvat een vijftigtal gedichten in het Papiamento, gedichten waaruit soms een sterk individualisme spreekt in de trant van Guido Gezelle.
De bundel bestaat uit vier delen: wortel, stam, blad en bloem. Vooral het eerste deel verdient de aandacht, omdat de dichter daarin een beschrijving geeft van de bouwstenen van zijn gevoelsleven. Zeer suggestief weet hij de ontwikkeling van een mensenleven te schetsen. Zo zien we hem in het eerste gedicht "Bòwtismo" (Doopsel) a.h.w. geboren worden op een eiland in de Caribische Zee.
In het tweede gedicht richt hij zich tot zijn vader, zijn goddelijke Vader, met zijn "Orashón di tur día", zijn gebed van elke dag.
Het derde gedicht, dat een synthese is van een hard leven op aarde met opofferingen, m.a.w. offers, getuigt van een zeer humane levensbeschouwing. In de tweede strofe daarvan heeft de dichter het over "een geruite vloer, bestaande uit witte en zwarte vierkanten", waarmee hij waarschijnlijk duidt op de noodzakelijke samenwerking tussen de verschillende rassen.
En in het vierde gedicht is het alsof zijn goddelijke Vader zich tot hem wendt om hem aan te sporen zijn "Lus di adéntr", zijn innerlijk licht, te laten branden, het licht, dat hij diep in zich heeft en dat hij alleen kan ontsteken.
Het vijfde gedicht "Te aworó, lamán", is een afscheidslied, waarin hij afscheid neemt van het eiland om er weer op terug te komen in het daaropvolgende gedicht "Bida ripití".
"Bida ripití", een leven dat zich herhaald heeft, een wedererervaren van een vroeger leven, m.a.w. een zinspeling op zielsverhuizing, een thema dat Daal trouwens ook aan de orde stelt in zijn gedicht in het Nederlands "Zielsverhuizing".
Uit de laatste gedichten van het eerste deel spreekt een duidelijk doodsbesef; de dichter confronteert zich met de dood. Hij heeft dan reeds een groot gedeelte van zijn leven achter de rug, kent het leven..... en zichzelf. Hij bereidt zich nu voor op de dood. In "Morto deseá" (Verlangde dood) spreekt hij de wens uit stil en onopvallend te mogen sterven, buiten in de vrije natuur, zoals een veldbloem dat doet.....
De dichter heeft hier een heel bijzondere sfeer geschapen.
Dit gedicht ademt niet de weemoedige en beangstigende stemming van "Atardi" (Schemering), het eerste gedicht, dat in het Papiamento geschreven werd door J.S.Corsen.
Integendeel, Luis Daal is rustig gestemd, niet droefgeestig, maar sereen, ontspannen, omdat hij, na zijn dood, een nieuw leven verwacht, zoals hij laat uitkomen in het gedicht "Kaminda largu", de lange Weg.
Een opvallende trek in het poëtisch oeuvre van Luis Daal is het feit, dat hij oog heeft voor het leven van al het kleine. Als hij b.v. in het zojuist genoemde gedicht "Verlangde dood" in het natte gras ligt (zijn doodsbed) en opziet naar de sterrenhemel, wordt hij niet de oneindigheid gewaar, als wel de veelheid van die lichtjes: zij zullen zijn doodskaarsen zijn.
De wind zal dan de enige stem zijn, die om zijn dood weent en "de tranen van de avonddauw" - zegt hij - "zullen over zijn aangezicht lopen".
In die ontroerend schoon getekende eenzaamheid zal zijn lijk tot as moeten

vergaan en een deel van de wind gaan uitmaken.
Met het gedicht "Si nos alma skucha" (Als onze ziel eens luistert), besluit Luis Daal het eerste deel van zijn bundel. Het is één van de mooiste gedichten uit de hele bundel, al moet hier opgemerkt worden, dat er enkele storende elementen in voorkomen.
In dit gedicht merken wij eerst goed, hoe scherp het waarnemingsvermogen van de dichter eigenlijk is. Het is alsof hij ons daar wil wijzen wáár we het geluk moeten zoeken. Menigeen ziet het leven als een aaneenschakeling van bloedvergieten en gewelddaden. Pierre Lauffer, een tijdgenoot van Luis Daal, heeft eens in een gedicht gezegd, dat het leven "een wond" is. "Je tobt ermee, wast en verzorgt het, ziet het opgroeien en tenslotte in je hand wegrotten naar de dood toe...."
Maar Luis Daal beschouwt dit aardse leven met de ogen van het geloof en van de bovennatuurlijke liefde. Hij probeert ons de andere kant - de goede kant - van het leven te tonen. Als een Guido Gezelle bij zijn "Ruischend, ranke riet" begeeft ook hij zich naar de stille plekken van de "kunuku", opdat God zich daar op een meer voelbare wijze openbaart aan zijn ziel.
Wat een schoonheid, wàt een geluk vindt men juist op deze kale, uitgedroogde plekken.....als onze ziel maar luistert!
Het gedicht begint met een overweging:

Als onze ziel eens luistert.....
wat zou ze allemaal niet begrijpen,
hoeveel sombere gedachten,
zonder hoop en zonder licht,
zouden niet een geluksbron worden,
licht en geloof,
die vertroosting en leven schenken.

Vervolgens de waarneming en de beschrijving van de natuur:

In onze velden, beroofd van groen,
zullen wij God's hand en macht zien,
wanneer het geregend heeft en de zon
paardenbloemetjes staat te schilderen
op de huid van ons verwaarloosde eiland.

's Nachts lijkt het alsof het gezang van duizenden krekels de dichter met de stem van God vervult. En als de nacht voorbij is en de prachtige witte wolken de helderblauwe hemel langzaam doorkruisen, is het alsof God Zijn grootheid in zijn hart aan het schrijven is ....als onze ziel eens luistert!
Het is jammer, dat hier een woord als "baldadi", dat zoiets als ondeugend betekent en dat als adjectief gebruikt wordt bij de wind, bepaald uit de toon valt. Verder stoort een versregel als:
"un tòw di para para blèr....", een stelletje vogels staat te schreeuwen.
Dit doet, volgens mij, afbreuk aan het geheel van dit zeer verheven onderwerp, omdat deze woorden een naar het vulgair neigend beeld voor de geest roepen.
Maar ondanks deze minder doeltreffend gekozen woorden, is dit m.i. één van de mooiste gedichten uit de hele bundel en blijven we hier te maken hebben met een dichter, die in de landstaal van de Antillen, het Papiamento, enkele zeer tedere, innig doorvoelde godsdienstige verzen heeft gegoten.
Een dichter, die uiting heeft weten te geven aan zijn persoonlijk doorleefde gevoeligheid: gevoeligheid t.o.v. de waargenomen natuur, t.o.v. de eigen zielsbewegingen, t.o.v. God.

H. Habibe

Worsteling om God

Ons levensstrijdperk dan is hier beneden
in ons; de strijd, ons dorsten naar het Licht;
maar onbewust verweeft de strijder zich
van meetaf aan met hem die wordt bestreden.

Dit moeizaam zoeken naar Gods aangezicht,
is soms bewust omlijnd, dan vaag verweven
met deze kruistocht van de ziel, een streven
onzegg'lijk groots, een zucht naar ruimer uitzicht.

Vertwijfeld door 't besef slechts mens te zijn
en God in sluimer in zichzelf te weten,
ontspruiten ons twee vleugels en een keten

die slechts te slaken is door zielepijn,
geen foltering maar wapen onvolprezen
in deze worsteling om Gods te wezen.

Luis H. Daal

Zielsverhuizing

De varens sterven in de herfst
en van hun weelderig bestaan
blijft slechts de knoest, de wortel over.
Ook van het leven van de mens
is het de Kiem die immer blijft. . .

Wat weten varens in de lente
van gindse ver gevloden leven
in een voorbije herfst zo vaag?
Leefden ze toen of is het nu
dat zij bewust dit lot beleven?

Zo ook, wat weet de mens, gejaagd
en opgejaagd, van vroegere levens
wanneer zijn voorjaarsmensbewustzijn
helaas hem scheidt van gene herfst
waarin hij als een varen stierf
om in dit voorjaar te ontwaken,
herboren uit de Kiem die blijft?

Luis H. Daal

Letterkunde in de Nederlandse Antillen in het Nederlands.

Wanneer ik nu de Nederlandse school in de Antillen ga behandelen, wil ik mij beperken tot de voornaamste Antilliaanse schrijvers, die hun gedachten en gevoelens in het Nederlands aan het papier hebben toevertrouwd. In de eerste plaats moet worden genoemd de schrijver-dichter Colá Debrot, niet om protocolaire motieven - hij is thans gouverneur van de Nederlandse Antillen - maar omdat hij kan worden beschouwd als een pionier, die reeds in 1934 de Nederlandse litteratuur heeft verrijkt met "Mijn zuster de negerin", een novelle waarvoor Menno ter Braak het predikaat "Meesterlijk" heeft gehanteerd. Ik kan mij nog steeds niet aan de indruk onttrekken dat de warme ontvangst, die dit boek ten deel is gevallen in de Nederlandse litteraire wereld de schrijver, om zo te zeggen, de stuipen op het lijf heeft gejaagd. De Antilliaan laat zich nl. niet graag in het hart kijken en de grote kracht van "Mijn zuster de negerin" acht ik juist het feit, dat Colá Debrot zich in dit werk doet kennen als een romanticus "pur sang". Zijn latere werken, die alle iets cerebraals hebben meegekregen (ik denk aan "Bid voor Camille Willocq") overtuigen mij veel minder. Zelfs het luchtige "Bokaal aan de lippen" heeft iets krampachtigs. Zijn gedichtenbundeltjes vertonen naast zeer gevoelige strofen ook een enkele keer iets hoekigs. Debrot is op zijn best als hij zich laat gaan, zoals b.v. in deze strofe:

> Ach, alle mensen wegen
> Zij voeren tot de pijn
> Nu moet ik haar verplegen
> Ik die verpleegd wou zijn...

"De Stoep"

Toen in 1940 het tijdschrift "De Stoep" werd opgericht door Luc Tournier (pseudoniem van de arts Chris Engels) lag het kennelijk in de bedoeling om de Nederlandse litteratoren die door de oorlog in Nederland hun produkten niet kwijt konden, in de gelegenheid te stellen zich te uiten. Verschillende Nederlandse schrijvers en dichters hebben hiervan dankbaar gebruik gemaakt, zoals b.v. Adriaan van der Veen, Leo Vroman, Jan van Nijlen. De verrassing van "De Stoep" bestaat echter hierin, dat een paar Antilliaanse landgenoten, lieden waarmee je bijna dagelijks in aanraking kwam en van wiens dichterlijke ader geen mens praktisch een flauwe notie had, zich plotseling aandienden. De belangrijkste zijn Oda Blinder, Charles Corsen en Tip Marugg. Oda Blinder (pseudoniem van Yolanda Corsen, een kleindochter van meergenoemde Joseph Sickman) weeklaagt in veel van haar gedichten over een niet beantwoorde liefde:

> Geschonken heb ik
> mijn stille hoop
> door vrees geboren
> laat me liefste
> als het kan
> je wrede passie
> toebehoren.

Haar broer Charles Corsen is surrealistischer zoals b.v. in "Kreeft en chocolade".

> In een geel land met gele bomen
> gesluierd in oranje toog
> met eeltwormen in mijn hersens, vloog
> ik op een lege tube
> door een zeer klein sleutelgat.

De dichter Tip Marugg, die een paar prachtige gedichten op zijn naam heeft staan, heeft met het boek "Weekend Pelgrimage" (redactie: onlangs is verschenen zijn tweede roman "In de straten van Tepalka") de sfeer en de eenzaamheid van een vrijgezel op Curaçao zo pregnant getekend, dat ik de verzoeking dan ook moeilijk kan weerstaan om een klein fragment weer te geven: "Soms droom ik van een klein, rustig eiland, een eiland met een altijd blauwe hemel en omringd door een altijd blauwe zee en met veel zon. Dan realiseer ik mij plotseling hoe belachelijk deze wensdroom is: ik woon op zulk een eiland met blauwe hemel, blauwe zee en zon. Ligt het dan dus niet aan de plaats, maar aan mijzelf? Nogal wiedes, ik heb dat toch altijd geweten! Ik heb voldoende boeken over psychiatrie en dergelijke aanverwante onderwerpen gelezen. Droom je van een heerlijke ontvluchting naar een zonnig eiland? Dan is dat eiland uit je dromen het symbool voor de nog onbekende landschappen in je eigen ziel. Klaar als een klontje!

heimwee en weemoed

In de vijftiger jaren zijn het vooral de dichteres Alette Beaujon en de dichter Frank Martinus Arion, die de aandacht vragen. Terwijl in de gedichten van de eerste duidelijk een heimwee naar de Antillen herkenbaar is, een romantisch verlangen naar een onbezorgde jeugd doorklinkt, treffen wij bij Martinus Arion aan een weemoed naar het land van herkomst van de neger. De titels van de bundeltjes spreken voor zichzelf: Alette Beaujon publiceerde "Gedichten aan de Baai en elders", van Frank Martinus verscheen "Stemmen uit Afrika". Eén van zijn gedichten laat ik hier volgen:

Eens zijn alle negers
tamtammend uitgevaren
uit hun zwart-ompaalde
negorijen.

hun prauwen schoten
over de rivieren
dwalend door het woud.

eens, maar eens is ver
en eens is langgeleden.

nu gaan zij als karbouwen
mak-geslagen, lam,
beroofd van hun tam-tam
en slepen stenen aan
waar anderen bouwen.

De meest bekende Antilliaan die in het Nederlands publiceert, is ongetwijfeld Boeli van Leeuwen. Hij is dus niet wat velen ten onrechte menen, een op Curaçao woonachtige Nederlandse auteur, maar een geboren en getogen Curaçaoenaar, met een grote liefde voor zijn land, een liefde, die het hem mogelijk maakt de juiste atmosfeer te scheppen. Voor zijn debuut "De rots der struikeling" ontving hij de Vijverbergprijs. Later volgden "Een vreemdeling op aarde" en "De eerste Adam". Wanneer Jan Greshoff in een recensie over "De rots der Struikeling" spreekt van "mengsel van welslagen en mislukking" dan heeft hij op het oog, het feit, dat dit boek, evenals trouwens de beide andere, authentiek en fascinerend is, maar qua stijl naast prachtige, onvoorstelbaar mooie passages mankgaat aan volkomen onnodige slordigheden.

Indachtig het adagium "le style c'est l'homme" zal ik de laatste zijn om hem dit kwalijk te nemen.

"Een vreemdeling op aarde"

Ik moge besluiten met een fragment, uit "Een vreemdeling op aarde", waarin Boeli van Leeuwen een beschrijving geeft van Curaçao, die moeilijk te overtreffen is:
"Het schip voer tussen de oude forten de haven binnen: in de verte schitterden de olietanks in het jonge morgenlicht en tegen de blauw-grijze lucht hingen rookpluimen. In de snelklarende hemel was de eeuwige vlam nog net zichtbaar. De brug lag als een verstijfde rups in het water langs het Brionplein. In de straten reden een paar auto's; aan de De Ruyterkade bolden de tentzeilen van de Venezolaanse barkjes boven de straat. Schepen langs de kaden: op de tankers mannen die geeuwend hun groezelige shorts optrokken, waarna ze zich loom onder de oksels krabden. Toen begon het schip te sidderen als een dier in nood en de kielzog werd troebel door het zand, dat door de achteruitslaande schroef omhoog werd gestuwd. Langzaam dreef het schip, gevangen in gebogen lijnen, op de kade toe. Hij zag lorries en vrachtauto's staan wachten: douanepersoneel in lichtbruine uniformen met aktetassen onder de arm. Kékè, met wie hij als jongen in de klas had gezeten, stond ook te wachten; hij kwam voor de agent inklaren. Hij zag er mager en goor uit en had een kromme rug gekregen die van voren, in een sierlijke boog, overging in een hangbuik. God allemachtig, dacht hij geschrokken, ben ik ook in die paar jaar zo verouderd? Toen de meertouwen rond de stalen dukdalven werden aangetrokken, zag hij achter het raam van een huurauto het gezicht van zijn vader".

drs. J.Ph. de Palm

IN DE STRATEN VAN TEPALKA

De lichtgroene maan
blinkt
op dit verplichte zwijgen;
geen zucht verbreekt de aureool
die ik om uw lichaam vlocht.
Witte vlokken
zwemmen in mijn ziel
naar het schuim in de lach der sterren
en voegen zich bij de begeerten
die elke dag weer sterven.
Schaduwen schuiven.
Een lichtstraal
brandt tot op mijn huid.
In de straten van Tepalka
braken vrouwen dobbelstenen.

Tip Marugg

DOBBELSTENEN IN TEPALKA

Cartomantica

Ik heb melk gedronken
en een berg beklommen
maar vond niet het hazenpad
waar Eros had gesluimerd.

Tussen twee paardenpoten door
had de avondwind gewaaid
tot op mijn ruige borst.

Zo te sterven.

Tussen harde rotsen
met het zonlicht in mijn ogen.

Tip Marugg

Twee Kwatrijnen

Schoon gelijk een schutblad
betrad ik 't kronkelig pad
dat voerde naar Boven;
de kroeg was nog open.

Ik heb gevaren in uw schoot
en zeeziek van de schommelingen
gelachen om de dommelingen
die bang zijn van de dood.

Tip Marugg

In de Goot

Ach,
neem de hemel als getuige
dwing de ketter naar omlaag.
Speel met knikkers
aan je lichaam
en graaf een kuil voor je man.
Het bijwerk aan je body
verricht een ander later wel.

Tip Marugg

OP DE BANK IN HET PARK

Lang zat ze op de bank in het park
en wachtte -
de zon kwam op;
de wind zaaide zwarte vlinders
tussen knekels van een hond.
Een schrale kip
bond
een worm een strik om de hals;
een vogel viel uit
hel hoog en
vals
met dubbele trillers
van vergane rijkdom;
en toch zat ze daar op de bank in het park,
en wachtte -
de sterren
spraken bedekt mijn naam,
de grond werd vochtig,
tezaam
met dauw en morgen wind
sprongen de vliegen
uit moerassen
van de dromen op,
ze dansten
(de vlinders vormden allang een krans)
mijn smarten
uit
voor de nacht,
de zon nam hun beden,
en deed hen vergeten
dat na de zon
nog een zon
van een zon zal schijnen,
maar tussen dit hels en hemels lawaai,
steeds zat ze op de bank in het park
en wachtte.

Charles Corsen

De warmte van Curacao

Grijs
Is de bodem
De grond
Het gebladerte
Want de divi-divi heeft geen water
De zon verscheurt de wolken
Een geit eet rotsen
En bedriegt de Dood
Alleen de cactus heeft water
Maar de cactus heeft naalden.

De Noordoost-passaat is een vrouw
Die met koele hand streelt
De windmolens traag draait
Maar het water meevoert
Over de heuvels
Weg van de rotsen
En het hijgende zand
Dat bloedt
Korstig openbarst,
Mijn wonde.

Henk Dennert

De ontwortelden

Hun land is Caribisch tropen
Hun land is koud Europa
Hun land is ver, onbekend Afrika
Zij zijn blank en zwart
In het nieuwe land
Dat zij zelf zijn
Met hun dozijn vreemde cultuurpatronen.

Hun ritme klinkt uit Goudkust-Guinée
Hun melodie uit Wenen en Parijs
Hun taal is een gemengd idee
Van neger, jood, zweed en brabander
Voor de nieuwe mens
Die zij eigenlijk zijn
Met hun stille, vragende gedachten.

Henk Dennert

Orígenes y evolución del Papiamentu: Dr. H.L.A. van Wijk

No aspira este artículo a dar una caracterización completa del Papiamentu, sino sólo a esbozar los orígenes y la evolución de tan curiosa lengua. Las opiniones de los lingüistas sobre los orígenes y composición del Papiamentu muestran gran divergencia. Buena prueba de ello son las definiciones del curazoleño que nos encontramos en enciclopedias: "holandés chapurreado por los indígenas de las Indias Occidentales", "español corrompido", "negro-español", "una jerga a base principalmente de un castellano simplificado", "a mixture of Dutch, Spanish, English, French, Portuguese, African and Indian", "un idioma compuesto principalmente de elementos castellanos y holandeses" y otros por el estilo.
Según los datos de que dispongo, la más antigua definición del Papiamentu la debemos al Padre Alexius Schabel, que durante muchos años ejerció su apostolado entre los indios de Venezuela y hacia 1704, tras una breve estancia en Curazao, escribió que los esclavos negros de esta isla hablaban un español chapurreado.
A principios del siglo XIX, el ministro protestante G.P. Bosch, nombrado en Curazao en 1815, expuso la opinión de que una "lengua" como el Papiamentu es perjudicial para el desarrollo de la inteligencia y para el conocimiento del holandés.
Si el ministro protestante Bosch calificaba el Papiamentu de lengua, ya fuera ello, aña diendo el epíteto de perjudicial, el curazoleño Abraham Jessurun llegó más lejos en su crítica afirmando en la Segunda Memoria de la "Geschiedkundige-, Taal-, Land- en Volkenkundig Genootschap (=Sociedad de Historia, Lingüistica, Geografía y Etnografía) de 1898 simple y escuetamente: "El Papiamentu no es lengua". Un diputado de los Estados de Curazao proclamó hace pocos años que el Papiamentu no es idioma independiente, sino un "patois".
Como vemos, reina, pues, en el campo de los lingüistas y estudiosos gran diversidad de opiniones en cuanto a los orígenes del vehículo de expresión que queda limitado a las tres islas de Sotavento. (Aruba, Bonaire y Curazao; red.)
Con razón observa el Sr., W.J. van Balen, el gran conocedor de las naciones de habla española y portuguesa, en su estudio "Papiamentoe en Portugees" que todos los autores que se han aventurado a lanzar teorías sobre los orígenes del Papiamentu y sobre los diversos elementos que integran este idioma, carecían de sólido conocimiento del Portugués.
"La mayor parte de los que se han ocupado de este tema estaban más o menos familiarizados con el español, pero no con la otra importante lengua iberorománica, el portugués y esta limitación de horizontes los ha impulsado una y otra vez hacia el origen español del Papiamentu", añade van Balen.
Como después se verá, estoy de completo acuerdo con v. Balen en reconocerle a la lengua coloquial antillana una amplia base portuguesa, al mismo tiempo se hará patente que discrepo de él en cuanto a atribuir tal base exclusivamente a los "judíos portugueses" (como se designa generalmente a los sefardíes que hubieron de salir de la Península a partir de fines del siglo XV) procedentes de Holanda, que en la segunda mitad del siglo XVII buscaron refugio en Curazao y oriundos en parte de la metrópoli; en parte expulsados del Brasil, donde se habían establecido primero.
Pasemos ahora a considerar el medio histórico y social en el que se formó y evolucionó el Papiamentu de jerga de esclavos a lengua de uso general, incluso a lengua cultural.
Curazao fue descubierto en 1499 por el capitán español Alonso de Ojeda, uno

de los que acompañaban a Colón. No fue sometida oficialmente a la jurisdicción española la isla hasta 1527, año en que Juan de Ampies la incorporó al imperio juntamente con las de Aruba y Bonaire. Los conquistadores impusieron su lengua a la población india que poblaba las islas de Sotavento, denominación en que las agruparon. Así tenemos que los indios de Curazao y Bonaire, que en 1634 hicieron relación en Venezuela del desembarco de los holandeses, se expresaban en buen castellano, aunque no sabían escribirlo, prueba elocuente de lo intenso de la labor de difusión lingüística realizada por los conquistadores españoles entre la población indígena cuya suerte, por lo demás, no les preocupaba gran cosa. En efecto, al lado de otros ricos territorios Curazao carecía de importancia para España, de forma que la guarnición española de esta isla era reducidísima. Sin embargo, el dominio de las islas de Sotavento por España no había de ser de larga duración, pues ya en 1634 Juan van Walbeeck y Pierre le Grand se apoderaron de Curazao sin encontrar resistencia, comisionados por la Compañía de las Indias Occidentales, a la cual interesaban las salinas y madera tintórica y sobre todo la favorable situación estratégica de la isla. La guarnición española de Curazao, compuesta por 32 hombres, fue trasladada al continente sudamericano junto con la mayor parte de la población indígena. La conquista de Curazao dio a los holandeses automáticamente la posesión de Aruba y Bonaire. En 1635 sólo quedaban 75 indios en Curazao y en 1695 casi habían desaparecido.

Con el cambio de dueño desapareció el castellano de Curazao. Pues, como ya hemos dicho, la población autóctona fue expulsada casi totalmente con la guarnición española a raíz de la conquista de los holandeses. Los que quedaron habían de ser bien pronto superados ampliamente en número por los esclavos negros, traídos de las colonias portuguesas de la costa occidental de Africa, donde desde mediados del siglo XV se hablaba una especie de portugués internacionalizado. Este litoral debe de haber albergado gran número de negros, nacidos allá, donde permanecían a veces mucho tiempo hasta ser vendidos a los negreros europeos.

Como reacción al artículo de van Balen que acabamos de citar, el Sr. Menkman, miembro de la Redacción de la West-Indische Gids (=Guía de las Indias Occidentales), llamó la atención del articulista y de los lectores en general hacia algunas particularidades históricas de las que no queremos dejar de consignar las más importantes. Señala Menkman que a mediados del siglo XVIII no era aún norma que se compraran los negros en las factorías holandesas, sino que hasta en aquella época los negreros negociaban directamente con los traficantes y los intermediarios de la costa occidental de Africa. Y que para ese tráfico se requería el conocimiento del portugués allá hablado, el llamado portugués costeño, se infiere del relato de un pomerano, Joaquín Nettelbeck, que hacia 1750 realizó su primer viaje a bordo de un barco negrero holandés y más tarde capitaneó numerosos barcos negreros holandeses que transportaban esta mercancía humana a las Indias Occidentales Holandesas.

Según Nettelbeck esta lengua era una mezcla de portugués, inglés, y africano, siendo indiscutible el predominio del portugués. "Por lo que se refiere a nuestros negreros", continúa Menkman, "para ellos regía la prohibición de "conversatie" (=trato) con los pasajeros negros forzados, pero esta prohibición se refería más bien al trato sexual de la tripulación con las esclavas, lo cual no obstaba para que en el salón prestaran servicio unas cuantas negras jóvenes (las llamadas "damas de palacio"), así lo asegura a lo menos, Nettelbeck. Por lo tanto, durante los viajes largos (era frecuente que duraran unas semanas), precedidos de una estancia a veces más prolongada aún en el litoral africano (juntar un cargamento de esclavos requería su tiempo) había ocasión sobrada para que los blancos y negros llegaran a entenderse y el vehículo de acercamiento no puede haber sido otro que el ya citado portugués

costeño, que también aprendía la tripulación baja a veces de los marineros negros, procedentes ellos de la costa occidental de Africa. En los barcos negreros holandeses era costumbre ocuparse mucho de los pasajeros negros, procurarles la máxima distracción posible y mantenerlos en buen estado de ánimo, desde luego por consideraciones puramente comerciales." Convengo con Menkman en que un gran número de esclavos no habrá tenido en efecto que aprender el portugués corrompido, usado en la costa occidental de Africa durante su permanencia a bordo, por la sencilla razón de que esta lengua les era más o menos familiar, pues sería excepcional el caso de que un negro, capturado en el interior, fuese a parar directamente a barco negrero. Siendo de tan diferentes procedencias y por causa de la diversidad de idiomas los esclavos negros sólo podían comunicarse entre sí valiéndose del portugués de uso general en la costa occidental de Africa, adaptado a las características fonéticas, morfológicas y sintácticas de sus propios idiomas.

Así vemos, pues, que ya en los centros de tráfico negrero del litoral occidental africano fue formándose un portugués acriollado. Al fundar Pedro Stuyvesant en 1647 un centro de comercio negrero en la isla de Curazao, que a más de proveer a las colonias españolas de esclavos hizo de esta isla un centro de la trata de negros de las Indias Occidentales, la evolución del negroportugués, traído de Africa por los esclavos, originó allá el Papiamentu.

Nos sentiríamos inclinados a pensar que este chapurreo de los negros no tardaría en sufrir la influencia del holandés, lengua oficial de aquellos territorios; lejos de ello, hasta finales del siglo XIX la lengua de uso corriente en las Antillas fue modificada sólo en grado muy reducido por el neerlandés, si exceptuamos el vocabulario que como complemento indispensable tomó el Papiamentu de aquél. Este fenómeno tiene su explicación en el hecho de que los holandeses nunca se han preocupado de difundir su propia lengua, esforzándose al contrario, por hacerse con la de los pueblos sometidos. Así es que en el siglo XVII los capitanes de la flota de la Compañía de las Indias Occidentales estaban bastante familiarizados con el portugués por razón de su frecuente paso por el Africa Occidental y el Brasil. Del mismo modo las autoridades militares y civiles de Curazao fueron durante la primera época entrenadas en las factorías brasileñas de la Compañía y si aprendían una lengua extranjera, ésta había de ser naturalmente el portugués.

"La empresa curazoleña estaba hasta tal punto ligada a la brasileña", dice Menkman, "que en la sede holandesa de la Compañía los informes procedentes de Curazao se archivaban inicialmente con los documentos recibidos del Brasil."

La tripulación de los barcos negreros, que transportaban los negros de la costa occidental de Africa a las Indias Occidentales, sin excluir las Holandesas, tenían que conocer el portugués, o al menos la variedad africano-occidental de este idioma. Podemos, pues, dar por sentado que casi desde un principio los negros encontraban en Curazao un ambiente en el que se comprendía el chapurreo afroportugués que ellos mismo introdujeran y en el que los amos holandeses se expresaban en una jerga lusitana que no se diferenciaba mayormente del portugués corrompido usado en una extensa zona del litoral del Africa Occidental. En estas condiciones el negroportugués importado en Curazao no corría peligro de ser suplantado por el neerlandés.

Otros motivos de la subsistencia de la jerga de esclavos fueron la ampliación de las plantaciones, el rápido crecimiento de la población negra, que originó una fuerte desproporción entre blancos y negros y el hecho de que los negros tuvieron conciencia de que poseían una lengua propia. Los holandeses llevaban apenas veinte años en Curazao cuando vinieron a establecerse en la isla los primeros "judíos portugueses" expulsados del Brasil.

Sabido es que estos israelitas de origen portugués y español, llamados sefardíes, que hubieron de salir de Portugal fueron llegando a los Países Bajos a

partir del año 1593, y que gran parte de ellos por temor a la Inquisición no tardaron en emigrar al Brasil portugués y después a la zona holandesa del Brasil.
Cuando las cosas tomaron allí un aspecto desfavorable para los holandeses, muchos sefardíes cuyo idioma patrio era el portugués pasaron a Curazao. A éstos vinieron a unirse más tarde otros muchos colonizadores judíos de habla portuguesa, procedentes tanto del Brasil como de Holanda. Excusado es decir que parte de los colonizadores no judíos que fueron a Curazao a labrarse un porvenir, procedían también del Brasil, de modo que hablaban igualmente el portugués. Que los judíos de habla portuguesa establecidos en Curazao han contribuído a la formación y desafricanización de un idioma criollo derivado principalmente del portugués, es cosa que nadie pretenderá ni podrá refutar. Ahora bien, en mi opinión sería erróneo poner exclusivamente en cuenta de estos colonizadores sefardíes los numerosos elementos lusitanos del Papiamentu. En efecto, su número e influencia inicial en la colonia holandesa - en la que el holandés era lengua oficial y en la que dominaba la Iglesia Reformada Holandesa - no eran bastante grande para eso. Otro argumento que cabe aducir es el escaso caudal de términos de portugués culto y el exceso de rasgos africanos que conserva el Papiamentu. En estas condiciones se me antoja que el dialecto criollo, formado de la relación entre los amos judaico-portugueses y sus esclavos, ha ido diluyéndose poco a poco en la jerga de esclavos negros, que a su vez era una derivación del negroportugués traído por éstos de Africa. Precisamente la afluencia ininterrumpida de nuevos brazos del continente negro contribuyó a retardar el ritmo seguido por el proceso de desafricanización de la lengua popular de Curazao. De otro modo la población negra de la isla no habría tardado en perder todo contacto con su lengua africana primitiva y todo recuerdo de ella.
Sin embargo, no hay que buscar los restos lingüísticos africanos en el vocabulario. La diversidad de idiomas hablados por los negros que iban llegando constituía un serio obstáculo para la conservación de voces africanas.
Desde el momento en que el esclavo curazoleño no sentía la menor afinidad con el negro "bozal", es decir, el negro incivilizado del interior de Africa, los restos lingüísticos en el terreno lexicográfico estaban condenados a una muerte lenta, aunque segura.

(continúa)

Nacemento di Cristo contá pa un Wardador di carné : HUBERT BOOI

Loke mi por corda ta, cu mi tabata morto cansá e anochi ey, y m'a bai tira mi curpa bao di un baranca, pasobra serena tabata cai.

Mi no por a pega sonjo, pasobra ainda mi por corda cu e carnénan tabata masha inquieto y e cachó tabata ladra stroba mi di drumi.

Den esey m'a tende un suplá di cachu. Mes ora m'a bula lamta, pasobra mi sa cu ora cualkie cos pasa, si tin un bestia feroz den becindario, mi companeronan ta zuta alarma.

Prome cu mi kie sali for di bao di e baranca, m'a ripara cu tur e lugá tabata manera di dia cla, y di tur banda mi tabata tende cantamento stranjo.

Mi kie tira mi bista riba mi otro companeronan, pero na e momento ey mi ta tende un zonido manera cu ta baranca ta lora for di seru, y un cantidad di claridad ta baha di laira, pone mi casi ciegu. No obstante mi por e distingi un multitud grandi di criaturanan desconoci pa mi cu tabata bini di ariba y nan tabata bisa tur huntu - mi n' ta corda muchu bon, pero si un cuenta di Dios, si, Gloria na Dios. . . . . y hopi palabra mas.

Si, tambe e último palabranan mi por corda, nan tabata menciona "hendenan di bon boluntad".

Di ripiente a sali un for di e grupo grandisimo. E tabata pará manera riba un nubia.

Y cu un boz cu tabata penetra tur espacio el a bisa : "Awe a nace pa Boso e Salbador" y cu pa nos bai tras di e strea, y nos lo haya e lugá caminda e Rey a nace.

Momento cu el a caba di bisa esey, manera cu tur claridad a desparce y tambe e criaturanan.

Ora cu mi hisa mi wowonan na haltu mi ta mira un strea cla, tur na rayo.

E momento ey m'a recupera. M'a sinti cu sanger a bolbe drenta mi curpa, y mi a ripará cu nos tur tabata tembla di miedo.

E carnénan tabata ketu, ni un zonido mi tabata tende mas.

Poco poco mi a bini na mi mes, E otro companeronan a hala yega serca, te cu porfin un di nan a kibra e silencio y a propone pa nos sigi e indicacion di e criatura celestial y sigi tras di e strea cu tabata briya den firmamento. Asina nos a haci. Nos a sigi e strea te yega na un cueba den baranca. Tur e lugá tabata iluminá. Mi curazon tabata bati di emoción, y mi rosea tabata subi baha. Drentando e cueba mi bista a cai riba un Nino chikitu drumi den un baki pa duna bestia cuminda.

Un senora hoben tabata na rudia dilanti, y tabata yora di alegria, mientras su esposo tabata para mira cu debocion.

Y di pronto a bolbe bin den mi memoria e palabranan di e criatura celestial cu a bisa : "Awe a nace pa Boso e Salbador".

Nos tur tabata ketu. . . . solamente nos por a scucha e yorá chikitu di e Juchi cu tabata sinti friu.

